

ENERJİ

26 Mayıs 2018

GÖRÜNMEZ BORÇ

Enerji, ekonomik bir ölçü gibi görünür – megavat, barel, karbondioksit eşdeğeri. Sayılar, grafikler, raporlar. Ama bu rakamların arkasında akışlar, borçlar, tahakkümler yatar – ve bu akışları görünür kılmak için ekonomistten fazlası gerekir: sanatçı, aktivist, karikatürist, fotoğrafçı, ressam. Zenginleşen ülkeler ekolojik ayak izlerini küçültmüş görünür – temiz üretim, yeşil politikalar, düşen emisyonlar. Ama görünmeyen bir borç vardır: tüketim devam ederken, kirli üretim başka coğrafyalara ihraç edilir. Çin'den borçlanılır, ithal edilir, temizmiş gibi yapılır. Bu çifte hijyen mekanizmasıdır – görüntü temiz, gerçeklik kirli.

"Zenginleşen ülkeler ekolojik ayak izlerini düşürmüş gibi görünüyor ama aslında onu başka ülkelere kaydırıyorlar. Tüketimi devam ettirirken, kirli üretimi dışarı çıkarıyorlar."

Türkiye 1970'lerden beri biyokapasitesinin üstünde tüketim sergiler – yani doğanın yenileyebildiğinden fazlasını alır. Bu bir teknik detay değil, varoluşsal bir gerçektir: yaşadığımız toprak, bize verdiğinden fazlasını alıyor. Ekolojik ayak izi altı kategoride ölçülür: otlak, karbon, su, tarım, orman, balık üretimi – her biri ayrı bir borç kalemi. Petrol arayışında ekonomik olarak verimli bir rezerv yoktur Türkiye'nin – daha derinlerde, maliyeti yüksektir, çıkarılması kârlı değildir. Ama alternatif enerji kaynaklarına ciddi bir yönelim olmadığı için dışa bağımlılık sürer, enerji ithalatı cari açığın başlıca kaynağıdır. Ekolojik tasarruflar kavramı – sadece paranız değil, doğal kaynakların kaybını da hesaba katan ulusal tasarruflar – gösterir ki büyüme masalı, doğanın sermayesini yiyerek anlatılmaktadır.

Balıkesir'de işçi ailesinde büyümüş, Boğaziçi İktisat'tan İTÜ'ye – 2.56 ortalamanın yüksek lisans engeli oluşturduğu bir sistemde – oradan Marmara Doktorasına, Portekiz Erasmus'undan İsveç'te araştırma yılına uzanan bir iktisatçı, Çevre Kuznets Seyrisi hipotezini sorgular: ülkeler büyüdükçe çevre kirliliği önce artar, sonra azalır varsayımı – yanlıştır. Azalmaz, taşınır. Uluslararası ticarete gizlenmiş ekolojik akışlar, temiz büyüme masalının arkasındaki gerçektir. Kadın işgücü araştırmasında da benzer bir yapısal sorunla karşılaşılır: eğitilmiş kadınların iş gücünden çıkışı sadece eğitim ya da kültürle açıklanamaz – bakım hizmetlerinin sistemik eksikliği belirleyicidir. Fosil yakıt sübvansiyonları, iklim politikalarının önünü tıkar – sübvansiyon kalktığında toplumun en alt gelir grupları en çok etkilenir. Her yerde aynı desen: görünmeyen emek, görünmeyen borç, görünmeyen maliyet.

KÖMÜRÜN DİLİ

İklim değişikliği soyut bir kavramdır – büyük çoğunluğun ilgisini çekmez. Kavram çok büyük, çok uzak, çok belirsiz. Ama "kömür" dediğinizde, bunu sağlık riski olarak çerçevelediğinizde – hava kirliliği, çocukların astımı, yaşlıların solunum güçlüğü, termik santralin bacasından çıkan duman – insanlar tepki gösterir. Soyuttan somuta, küresel kavramdan Ali Ağa'nın evinin yanındaki santrale inmek gerekir. Küresel kavram yerine yerele hapsolmuş gündelik hayat sorularından başlamak, insanları harekete geçiren tek yoldur.

"Somut olduğu zaman insanlar harekete geçiyor. Ali Ağa'nın evinin yanına termik santral yapılacak, buradaki insanlar hasta olacak – oradan başlıyor. Sonra iklim değişikliğine doğru gelebiliyorsun zaten."

İstanbul doğumlu, Boğaziçi İktisat'tan Kanada McGill'de sosyoloji doktorasına uzanan bir siyaset sosyoloğu, devlet-sivil toplum-rant ilişkilerini araştırır. Bahçeşehir Üniversitesi Siyaset Bilimi'nde çalışır. 2008'den beri çevre örgütleri üzerine araştırma – kömür mücadelesi ve sağlık meseleleri bağlantısı, iklim değişikliği iletişimi, sivil toplum mobilizasyonunun dinamikleri. Paris Anlaşması'nın imzalanması (2015), kömür aktivistlerine beklenmedik bir meşruiyet kaynağı olmuştur – 2016'da bu uluslararası hukuk referansı, yereldeki mücadeleye dayanak sağlamıştır.

Konya'daki kuraklık, zeytinlerin kuruyan yaprakları — bunlar insanlara iklim değişikliğinden daha çok şey anlatır. Türkiye ekolojik açıdan çok zengin bir ülkedir — ama bu zenginliği harap etmekte de kapasitesi yüksektir. Ekolojik zenginlik ve ekolojik yıkım kapasitesi aynı bedende yaşar. Kalkınmacılık söylemi, mücadelenin önündeki en büyük engeldir — çünkü büyüme vaadi, yıkımı meşrulaştırır.

Yeşilyol kampanyasında aktivist dağları dolaşarak halkı örgütlemeye çalışır — ama "anarşist" olarak algılanır. Bilginin tercümesi sorunu budur: küresel teorik bilgi ile yerel pratik arasındaki uçurum, iyi niyetle kapanmaz. Somuttan başlamak, insanların hayatından başlamak — başka yol yoktur. Kömür aktivistleri bunu anlamıştır: soyut iklim hedefleri yerine, "senin mahallenin havası kirleniyor, çocuğun hasta oluyor" demek, insanları harekete geçiren dildir. Kişisel addan küresel teoriye uzanan bir köprü kurulabilir — ama köprünün ayakları yerelde olmalıdır. Devlet-sivil toplum-rant ilişkilerinin üçgeninde, ekolojik mücadele hep kenarda kalır — ama yerelden başladığında, o kenarlık merkeze dönüşebilir.

ZİNCİR

Nükleer enerji iklim değişikliğine çözüm olarak sunulur — ama bu yanlıştır.

"Nükleer enerjiyi tek başına ele alamayız. Nükleer zincir içinde düşünmek zorundayız. Uranyum ham maddesinin çıkartılışından elektrik üretilmesine, en sonunda plutonyuma — gramı 4000 dolar olan o madde, bütün dünyayı parmağında oynatıyor."

Radyoaktif atıklar, termal kirlenme, tsunami riskleri, fırtınalar, depremler — risk listesi uzundur ve her bir madde, felaketin farklı bir yüzüdür. Akkuyu'da su seviyeleri yükselirse, 12 reaktör su altında kalabilir. Nükleer enerji teknik bir sorun gibi görünür ama jeopolitiktir, güç ilişkisidir, egemenlik meselesidir.

Bir iktisatçı ve sendikacı, iki yıl Japonya'da yaşamış, 1999 depreminde Hiroshima Barış Parkı'nda bulunmuştur. Fukuşima felaketi (2011) yaşamını değiştirmiştir — üç kez Fukuşima'ya gitmiş, nükleer araştırmalara yönelmiş, Yeşil Gazete'de yazmaya başlamıştır. Şimdi hem doktora öğrencisi hem ikinci yüksek lisans — sosyoloji ve sivil toplum üzerine — nükleersiz.org koordinatörlüğü, tam zamanlı bir mücadele. Sinop, Mersin, İğneada — Türkiye'nin nükleer santral projeleri, her biri ayrı bir risk haritası. Karakuşlar Karadeniz

Kampanyası — Hüseyin adında biri üç ay boyunca bin kilometre kürek çeker, bedenini siyasi eyleme dönüştürür. Bu, estetik-politik eylemin en yalın halidir: beden, mesaj, hareket.

Nazım Hikmet'in Hiroshima türküsü, çocuklukta duyulmuş — bir şiirin taşıdığı ağırlık, onlarca yıl sonra kişisel sorumluluk duygusuna dönüşmüştür. Çernobil ve Fukuşima, o türküyü gerçeğe çevirmiştir. Nükleer enerji iklim çözümü olarak pazarlanır ama nükleer zincir boyunca hesap yapıldığında — uranyum çıkarımının çevresel maliyeti, işlemenin enerji tüketimi, atığın binlerce yıllık radyoaktivitesi — denklem hiç de temiz çıkmaz. Plutonyumun jeopolitiği, uluslararası lobicilik, enerji meselesinin teknik değil siyasal bir sorun olduğunu gösterir.

ÇÖP ÜRETMEYİ YAŞAMAK

Trabzon-Sürmene doğumlu, çocukluğu okul ve tarımsal hayat arasında geçmiş, ana sınıfında öğretmen yardımcılığından Mimar Sinan'da sanat eğitimine uzanan bir kadın, köyüne geri dönmüştür — tek başına. Kadın olarak köyde tek başına yaşamak, çevre duyarlılığını gündelik hayatın parçası kılmak — hem bir yalnızlık hem de bir güçtür. Varlığının kendisi başka kadınlara cesaret verir, eksiklikleri kabullenmek ve sorumluluk almak güç yaratır.

"Sanatı ben kendi hayatımda ve yaşadığım bölgede bir araç olarak kullanıyorum. Sistemi eleştirirken aynı sisteme hizmet etmemek için öncelikle çöp üretmemeyi kendime yaşamak gerekiyordu." "Sistemi eleştirirken aynı sisteme hizmet etmemek için öncelikle çöp üretmemeyi kendime yaşamak gerekiyordu."

Naylon poşetleri sanat malzemesine dönüştürmek, atığı ifadeye çevirmek — müzik, performans, resim, multidisipliner bir pratik. Köyünde bir bakır madeni çukuru, çöp depolama sahasına dönüştürülmüştür — buna karşı protesto sergisi düzenler, ama sadece tanıtmakla kalmaz, birlikte çözüm alanı yaratır. Çamburlu Doğal Kültür Sanat Derneği kurulur — sivil toplum örgütü olarak kolektif mücadele, bireysel sanat eyleminden daha güçlüdür. İşçi çocuklarına sanatla

anlatılan hikaye, çocuklar tarafından daha iyi dinlenir — sanatın en güzel yönü insanlara dokunmasıdır. Sistemin dışına çıkmak sadece bireysel bir tercih değildir; örnek olmak, başkalarına cesaret vermek, kolektif bir güç kaynağına dönüşür. Köyde tek başına yaşayan bir kadının varlığı bile, olasılıkları genişletir.

HAFTALIK RİTÜEL

1985 doğumlu, 2006'dan beri Penguen ve Uykusuz'ta haftalık köşe çizen bir karikatürist — 12 yıldır kesintisiz bir rutin. Haftalık karikatür, siyasi gündem ile popüler kültürü ve şehir gözlemlerini birleştiren bir kayıt biçimidir. Bu tekrarlandığında, mizah dergisindeki bir köşe olmaktan çıkar, bir çeşit tarih anlatımına, bir kayıt altına alma projesine dönüşür. Almanak, sergi, takvim formatları — güncel olan arşive, mizah tarihsel belgeye evrilir.

Ekoloji, genel siyasi gündemde çok az ilgi gören bir alandır. Ama bağlantılar kurulabilir: güncel siyasetten başlayıp nükleer enerjiye bağlamak mümkündür — bir karikatüristin becerisi tam da bu geçişlerdedir. Nükleer Alaturka film projesinde bir yönetmenle birlikte üç yılı aşkın süredir çalışılır — görselleştirme ve infografik üretimi, nükleer felaketler haritası, Akkuyu'nun koşulları, kömür ve nükleer dağılımının endüstri topoğrafyası.

Duran Adam figürü — bedeni kullanarak yapılan siyasal eylem — gösterir ki performans, yazı ve görsel birleşince bambaşka bir iletişim gücü ortaya çıkar. Tıpkı Karakuşlar kampanyasında kürek çeken bedenin mesajı gibi — hareket, sözcüklerden önce gelir. Mizah ve siyasal mesaj birlikte gitmeli — ama bu çok zor bir dengedir. Ekoloji konusunda karikatür çizmek, gündemin en kenarda kalan meselesini merkeze taşıma çabasıdır. Sürdürülebilirlik için başka disiplinlerle çalışmak şarttır — karikatürist tek başına yetmez, yönetmenle, araştırmacıyla, aktivistlerle birlikte üretmek gerekir.

CEREYAN

Urfa doğumlu, New York'ta SVA'da yüksek lisans yapmış bir fotoğraf sanatçısı, su, akış ve enerji üzerine yıllardır süren bir projeye — Cereyan serisi — çalışır. Sahaplardan bulduğu eski fotoğraflar, Silahtarağa Kampüsü'nde bir workshop sırasında keşfedilen işçi ailesi negatifi — bellek, fotoğrafın hammaddesidir. İlk işler bu arşiv buluntularından doğmuştur.

2007'den beri altı-yedi yıllık GAP Projesi araştırması: Harran'ın "denize dönüşeceği" rüyası — bir dedenin şiiri — ve ardından gerçeklik. Doğayı yararcılık çerçevesinde sunuyoruz: taşları çıkarıyor, suyu kesiyor, kalkınma diye kutluyoruz. Ama o kuraklık sınırın ötesinde savaşa neden olur. Sınırlar var ama doğanın hiç sınırı yok — hortum bir anda kumları ve ateşleri ekinlere sürer, bu imaj projenin ana hali olmuştur.

New York'ta Domastik Sanat rezidansında, yatak içinde fasulye yetiştirmek için şişeden su damlaması ayarlanır — doğanın ince dengesi, bu kadar hassastır. Müdahalemiz ise çok kaba ve hatalı. Arkeoloji, jeoloji, Mezopotamya — Göbekli Tep'e'den erken Bizans'a — su altına kalan yerler, nüfus hareketleri, tasarruf ve döngüsellik. Coğrafi ölçek büyüdüğünde yerel ve küresel arasındaki sınır bulanıklaşır. Tekrar-Döngü Konuşma Serisi — Ali Alper'in yıldızların döngüsünden ekolojik döngülere — farklı disiplinleri bir araya getirir. Cereyan — hem elektrik akımı hem su akışı hem de beklenmedik olay — kelimenin kendisi, projenin özüdür. Pamuk tarlalarından su altına kalan antik kentlere, nüfus hareketlerinden baraj inşaatlarına — her biri aynı döngünün farklı anları. Çocuklara ulaşmak, yaptığın şeyin ulaştığını görmek — bu, cebinde taşınan, söze dökülemeyen ama çalışan bir bilgidir.

DAĞIN İSKELETİ

Ankara doğumlu, İstanbul'da büyümüş, Mimar Sinan Güzel Sanatlar mezunu bir ressam — 2002'den beri sanat piyasasında, 10 kişisel sergi. 2004'ten beri endüstriyel mekanlar ve terk edilmiş fabrikalarla başlayan yol, atık ve yokluk teması üzerinden şekillenmiştir — terk edilmişliğin kendisi bir estetik ve bir eleştiridir. 2012 Gezi sonrasında duvar grafitlerine, ardından taş ocaklarına evrilir. Carrara'da İtalya'nın mermer ocakları, Türkiye'deki çeşitli lokasyonlar — gördüğünüz dağın iskeletidir, çıplak, soyulmuş, acı verici.

"Mermer ocaklarında gördüğün dağın iskeletini görüyorsun — çok canımı yakıyor. Ama resimsel dil bulmalıyım."

Geçmiş peyzaj ile şimdiki kırılma arasındaki mesafe, tuvalin meselesidir. "Fill in the Plant" serisi: yapay doğa, dikey bahçeler, betonlaşmış alanlar – milyonlarca ağaç kesilirken birkaç saksıyla kendimizi aldatıyoruz. Bu yapay yeşil makyajlar bencil bir çözümdür.

Güzel olması, resmin kötü şeyler göstermesini karşılıyor mu? Bir koleksiyoner bu resmi satın alıp duvarına asacak ve güzel bir şey olarak görecektir – ama bu, mesajı silmez mi? Belki öyle. Ama estetik seçim bir şeyi

unutturmuyor – hatırlatmak için başka bir yol yaratır. Sanat eseri satılır, koleksiyona alınır, prestij malı haline gelir – bu çelişki, sanatçının kendine sorduğu sorudur. Güzel nesne, eleştiriyi işlevsiz kılar mı? Doğayı estetize etmek ve aynı zamanda eleştirmek arasındaki gerilim daima hissedilir – ama bu gerilimden kaçmak yerine, onu taşımak bir dürüstlüktür.

ALTERNATİF SÖZ

Bugün burada alternatif bir söz üretilmiştir.

"Enerjinin etrafına bambaşka insanlar gelseydi – bürokratlar, siyasi parti üyeleri, yatırımcılar – kalkınmadan vuracaktı, milli egemenlikten vuracaktı. Ama biz aynı konuyu döngülerden bahsederek, insanın doğa üstünde kurduğu tahakkümden bahsederek, alternatif bir söz üretmiş olduk."

Bu masada başka bir dil konuşulmuştur – nükleer "enerji çözümü" yerine "nükleer zincir," kalkınma yerine tahakküm, büyüme yerine döngü. Ve dilin değişmesi, bakışın değişmesidir.

Belgeleme, çözüm odaklı olmaktan farklıdır – ama daha az değerli değildir. Sadece arşivlemek, durumlayıp insanlarda farklılık yaratmak yeterli olabilir. Hem aktivist hem sanatçı olunabilir – kendine "aktivistim" diyen sanatçı da var, demeyen de var. Bu tanımların hangisini seçtiğiniz değil, yaptığınız şeyin ne olduğu önemlidir. Doğayı ayrı bir şey gibi görmemek, onda bir parça olduğumuzu hatırlamak – doğaya yapılan şiddet, kendimize yapılan şiddettir. Onu hatırlatmamız gerekir, kendimizi sevmemiz gerekir işin esasında. Çözüm odaklı olmak şart değildir – bazen sadece varlığın, tanıklığın, kaydın kendisi yeterlidir.

Yedi kişi – enerji iktisatçısı, siyaset sosyoloğu, nükleer karşıtı aktivist, köyde yaşayan sanatçı, karikatürist, fotoğraf sanatçısı, ressam – farklı coğrafyalardan (Balıkesir, İstanbul, Trabzon, Urfa, Ankara), farklı yollardan aynı meseleye dokunmuştur. Her biri enerji kavramını farklı bir yerden tutmuştur: ekonomik enerji, siyasal enerji, nükleer enerji, yaşamsal enerji, iletişim enerjisi, dönüştürme enerjisi, estetik-etik enerji. Ekolojik borç hesaplaması, siyasal söylem analizi, nükleer felaketin risk haritası, sanatsal müdahalenin kolektif yolu, haftalık tarih kaydı, dönüşüm görselleştirmesi, estetiğin sorgulanması – hepsi aynı sorunun farklı yüzleridir. Ağaçlar ne kadar yavaş yetişiyorsa o kadar çok enerji ve ısı verir – yavaşlık, birikimdir. Ama hepsinin bir bedeli vardır. Nükleer, kömür, elektrik santrali – hepsi doğadan bir şeyi alır, biraz riskle birlikte geri verir. Dönüşüm budur.

Enerji ekonomik bir ölçü değildir – döngüsel bir olgudur ve karşısında insan tahakkümünün tarihi durur. Sistemin dilini bırakıp başka bir dile geçmek – kalkınma yerine döngü, egemenlik yerine denge, büyüme yerine tasarruf – bu bir siyasal eylemdir. Sosyoekonomik metabolizma kavramı – topluluklar olarak etrafımızı nasıl örgütlüyoruz, dışarıdan girdi, içeride işleme, dışarıya çıktı – bu çerçeve, enerji meselesini teknik bir sorundan çıkarıp varoluşsal bir soruya dönüştürür. Ve bu soru, akademi, sanat ve aktivizm bir araya geldiğinde, disiplinsiz bir masada, rizom gibi çoğalarak sorulabilir. Bellek ve tarih bu masada deşilmiştir – eski fotoğraflar, haftalık karikatürler, arkeolojik kalıntılar, Fukuşima tanıklıkları. Hepsi "unutturmama" projesidir. Ve unutturmamak, en az dönüştürmek kadar siyasal bir eylemdir.